

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-20 30 00
www.hkr.se

EXAMENSARBETE
Våren 2011
Läroarutbildningen
Avancerad nivå

Att fostra för effektivitet
En kritisk analys av den nya
gymnasieskolans politiska underlag

Författare
Lina Sandgren

Handledare
Attila Lajos

www.hkr.se

Att fostra för effektivitet

En kritisk analys av den nya gymnasieskolans politiska underlag

Abstract

Syftet med studien är att utröna vilka värden som präglar den kunskaps- och samhällssyn som ligger till grund för den nya gymnasieskolan och vad dessa går att härleda till, samt diskutera vilka konsekvenser detta kan tänkas få ur ett vidare demokratiskt perspektiv.

Studien använder sig av en kvalitativ ideologikritisk metod, och finner sin teoretiska ansats i kritisk teori och Frankfurtskolans tankar kring det senmoderna samhällets möjligheter och begränsningar.

Det material som bildar underlag för studien utgörs av propositionen för en ny gymnasieskola (2008/09:199) och den offentliga utredning (SOU 2008:27) som föregick denna.

Studien visar att den kunskaps- och samhällssyn som ligger till grund för den nya gymnasieskolan är kraftigt präglad av instrumentella, funktionella och entreprenörmässiga värden. Dessa värden går att härleda till den kapitalistiska struktur som genomsyrar det senmoderna samhället vari en målrationell syn på såväl utbildning som samhälle främjas. Studiens resultat påvisar en icke-värderande politik och inskränkningar i demokratin som riskerar att leda till att etablerade maktstrukturer och ojämlikheter i samhället reproduceras och befästs ytterligare.

Ämnesord: gymnasieskola, kunskapsideal, demokrati, målrationellitet, effektivisering.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Problemområde & syfte.....	7
1.3 Preciserade frågeställningar.....	8
1.4 Material & avgränsningar.....	8
1.5 Teoretisk ansats.....	9
2. Metod.....	11
2.1 Metodologiska grunder och förfaringssätt.....	11
3. Teori.....	13
3.1 Det senmoderna samhället.....	13
3.2 Människan i det senmoderna samhället.....	15
3.3 Demokrati & utbildning i det senmoderna samhället.....	16
4. Material.....	20
4.1 Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola.....	20
4.2 Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan.....	21
4.3 Tematisering av underlagen för den nya gymnasieskola.....	23
5. Analys & diskussion.....	26
5.1 Analys av den nya gymnasieskolans politiska underlag och dess demokratiska konsekvenser.....	26
5.2 Diskussion av den nya gymnasieskolans politiska underlag och dess demokratiska konsekvenser.....	31
6. Avslutning.....	35
6.1 Reflektion.....	35
6.2 Förslag till vidare forskning.....	35
Referenser.....	37

1. Inledning

I det inledande kapitlet ges en bakgrund till arbetets ämnesval för att påvisa dess samhällsvetenskapliga relevans och aktualitet. Vidare ringas ett problemområde in där syftet förtydligas. Därefter preciseras arbetets frågeställningar, materiella urval och avgränsningar. Kapitlet avslutas med en redogörelse av arbetets teoretiska ansats.

1.1 Bakgrund

Det svenska utbildningsväsendet har under de senaste årtiondena varit föremål för en allt mer hätsk debatt. Skolfrågan är idag en utav den svenska politikens mest profilerade frågor. I spetsen för debatten finner vi Folkpartiet och dess partiledare Jan Björklund, en man som nästintill kommit att bli synonym med skolfrågan. Även om partiet vid de senaste två riksdagsvalen fått runt sju procent av rösterna verkar det stundtals som att de tilldelats ett nästintill hundra procentigt inflytande över skolfrågan.

Svensk skola uppges vara i kris och dess brister hävdas riskera leda till att landet får allt svårare att mäta sig i en globaliserad värld (Leijonborg & Björklund 2006). Slutsatsen är därför att Sverige behöver ett kunskapslyft, en tanke som inte bara gör sig gällande från Folkpartiets håll utan även får stöd från såväl politiska fränder som opposition (Socialdemokraterna 2010).

Vad som lett till den svenska skolans kris och vilken väg man bör gå för att komma ur denna råder det delade meningar om. Det finns dock inget tvivel om att den svenska skolan står inför en omfattande reform. Bakgrunden och motivationen till denna framhålls vara ständigt dalande resultat, samt bristande kunskap och målmedvetenhet. Saker som står i direkt konflikt med visionen om Sverige som en internationellt konkurrenskraftig kunskapsnation (Regeringskansliet 2011).

Med sin politik ämnar Björklund skapa en skola som är världens bästa. ”Sverige ska vara en av världens ledande kunskapsnationer. Min ambition är och förblir att Sverige ska toppa kunskapsmätningarna, inte slåss om femtondeplatsen” (Folkpartiet Liberalerna 2008). De metoder han tar till för att nå fram till denna position är dock ingalunda okontroversiella. Björklund kritiserar inte sällan för att ta till omoderna metoder och gå emot aktuell pedagogisk forskning (Valtersson 2011). Samtidigt är den kritik som gör sig hörd kring skolreformen ofta, åtminstone vid första anblick, centrerad kring rent formella frågor såsom i vilken ålder eleverna ska börja betygsättas eller hur pass mycket ett nationellt prov bör räknas

in i slutbetyget. Skolreformens grundläggande kunskaps- och samhällssyn dissekeras ej i lika vid utsträckning och en djupare analys av samhällseffekterna av de ideal och värden som främjas riskerar därför att utebli.

Utbildning och kunskap har i alla tider varit föremål för debatt. Sedan införandet av den allmänna folkskolan i Sverige 1842 har utbildningsfrågan kommit att bli en utav de nationellt viktigaste politiska angelägenheterna. Skola och kunskapsideal är politik och vilken funktion ett allmänt utbildningsväsen bör ha är en av politikens viktigaste vattendelare. Skolväsendet kan betraktas som såväl en disciplinerande och samhällsreproducerande samhällskraft vars uppgift är att forma lydiga och effektiva medborgare, som en frigörande kraft som fostrar elever att ifrågasätta samhällsordningen och bryta upp de rådande maktstrukturerna (Liedman 2011, s. 21). Klart är dock att skolväsendets uppdrag inte enbart handlar om att lära ut vissa fakta eller färdigheter utan också att överföra vissa värden till eleverna. Skolan ska fostra och socialisera eleverna i linje med dessa värden, samt se till att de kan omsätta dem i praktisk handling på ett autonomt sätt (Carleheden 2002, s. 43). Detta är en funktion som utgör en av grundpelarna i demokratin.

Skolan avspeglar det samhälle vi befinner oss i (Liedman 2011, s. 21). Vi lever i en tid där marknadsmässig målrationellitet och individualism i allt vidare utsträckning koloniserar våra levnadsvillkor och därmed blir avgörande faktorer för vårt identitetsskapande och de val vi gör (Castells 1998, s. 352f). Den kapitalistiska produktionsmodellen har fått ett avsevärt genomslag och de värden som vilar däri präglar samhället i stort. Skolan är i detta inget undantag och skolväsendet kan liksom samhällsmedborgarna ha svårt att skärma sig från denna utveckling. Skolan och politiken kring densamma riskerar, på samma sätt som välfärdssamhällets övriga instanser, att bli föremål för kortsiktig kapitalistisk rationalitet och omorganiseringar i effektivitetens namn.

Politiska reformer gällande skolan är politiska reformer med djupgående samhällskonsekvenser. Som demokratisk och frigörande kraft kan skolan vara ovärderlig (Dewey 2004, s. 153ff). I den nya skollagen klargörs det att skolväsendet ska befästa och främja demokratiska värden, samt säkra en likvärdig skola för alla oavsett ekonomiska, sociala eller geografiska förhållanden (SFS 2010:800, §4-8). Det finns således en vision om att skolan skall hysa en central funktion då det gäller att förse samhället med verkligt autonoma samhällsmedborgare.

Skolväsendet kan fungera som en viktig del i att motarbeta ojämlikheter och orättvisor i hopp om att främja ett solidariskt samhälle, den kan bryta upp barriärer och skapa möjligheter bortom den egna hemmiljön och dess förväntningar. Skolan och utbildningen däri kan bidra

till ett verkligt friare samhälle. På samma sätt kan den också befästa och reproducera maktstrukturer och normer, och därigenom begränsa människor. I en rangordning av samhällets maktverktyg bör skolan alltså rankas högt.

Diskussioner kring utbildning är därför, vare sig så är uttalat eller ej, diskussioner om samhället. Med detta i åtanke fodras det, utifrån en demokratisk synvinkel, en tydlighet och öppenhet gällande vilka värden och kunskapsideal man baserar sina argument i och varför. Ideologiska ståndpunkter och normativa övertygelser bör redovisas så att medborgarna kan vara delaktiga i den demokratiska processen och därigenom legitimera den. Av denna anledning ter det sig både intressant och av samhällsvetenskaplig relevans att närmare granska reformen för den nya gymnasieskolan och försöka utröna vilka ställningstaganden som ligger till dess grund, samt på vilket sätt de speglar samhället i stort.

1.2 Problemområde & syfte

Skolväsendet kan ses som en utav demokratins centrala stöttepelare. För att demokratin ska kunna legitimeras krävs det, utifrån ett kritiskteoretiskt perspektiv, att det offentliga samtalet kring skolan är öppet och fritt. De argument som framhålls bör presenteras på ett sätt som möjliggör en verkligt demokratisk diskussion där olika perspektiv nöts och stöts mot varandra på ett förutsättningslöst sätt samtidigt som långsiktiga konsekvenser och samhällseliga värden diskuteras (Habermas 1984a, s. 13). När en omfattande skolreform genomförs borde det därför vara av vikt att redovisa de ideologiska ideal och mål som ligger till grund för densamma.

Skolan utgör ett utav samhällets främsta makt- och disciplineringsverktyg. Det är därför viktigt att man åskådliggör och granskar de värden som finns däri. Reformens djupare kunskaps- och samhällssyn bör redovisas och diskuteras för att vidare bidra till en tydlighet inför det kommande uppdraget. Vid första anblick verkar dock motiven till den stundande reformen ytligt förankrade. Det som påtalas är framförallt en vilja att skapa ordning och reda, minska det så kallade flummet och implementera striktare förhållningssätt, samt öka effektiviteten (Björklund, 2011). Den mer djupgående ideologiska förankringen redovisas alltså inte så tydligt som man kunnat önska.

Syftet med arbetet blir således att utröna vilka bildnings- och kunskapsideal som gör sig gällande för gymnasireformen för den nya gymnasieskolan GY11, blottlägga vilka värden som präglar densamma och vad dessa går att härleda till, samt vidare problematisera vilka implikationer detta kan komma att få ur ett demokratiskt perspektiv.

1.3 Preciserade frågeställningar

De frågeställningar som ligger till grund för studien är;

- Vilka värden präglar den kunskaps- och samhällssyn som ligger till grund för den nya gymnasieskolan och vad går dessa att härleda till?
- Vilka konsekvenser kan detta komma att få för samhället ur ett demokratiskt perspektiv?

1.4 Material & avgränsningar

Till grund för den nya gymnasieskolan och den reform som för närvarande håller på att genomföras ligger huvudsakligen två politiska dokument; ett betänkande utfärdat av en offentlig utredning, samt en påföljande proposition (Regeringskansliet, 2011).

I början av 2007 beslutade regeringen att man skulle tillsätta en särskild utredning i syfte att skärskåda den dåvarande gymnasieskolan, samt starta en reformprocess. Utredningen gick under namnet *Gymnasieutredningen; Framtidsvägen – En reformerad gymnasieskola* (SOU 2008:27) och slutfördes i mars året därpå. Utredningsarbetet, som leddes av Anita Ferm, knöts an till sju så kallade fokuskommuner i landet och fyra fokuslärosäten. Under utredningen konsulterades även fack-, bransch-, och elevorganisationer, samt diverse forskare och utbildningsmyndigheter. Det betänkande som gymnasieutredningen gav kom sedan att ligga till grund för propositionen för den nya gymnasieskolan *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* (2008/09:199). Propositionen, som undertecknades av statsminister Fredrik Reinfeldt och utbildningsminister Jan Björklund, överlämnades till riksdagen i maj 2009.

Det är alltså i dessa två politiska dokument vi till stor del kan finna grunden för den omvandling av den svenska gymnasieskolan som för närvarande håller på att genomföras. En omvandling som, om upphovsmakarna får som de vill, kommer att få långtgående konsekvenser för såväl skolväsendet som samhället i stort.

Offentliga utredningar, betänkanden och propositioner kan på många sätt ses som resultatet av långtgående, och inte sällan komplexa, politiska processer och ideologiska maktkamper. De är resultat av ett samhälleligt opinionsläge och speglar de vindar som blåser i samhället. Utöver detta påvisar de också vilka visioner som gör sig gällande för det svenska samhället.

Skolan är en utav samhällets mest fundamentala delar och kan således inte ses som en isolerad enhet av detsamma. ”Skolan delar blodomlopp med samhället i övrigt” (Liedman

2011, s. 15). Genom skolan kan samhället forma sina framtida medborgare och lägga grunden för den framtid man önskar åstadkomma. Den rådande synen på skolan och utbildningen som sker däri kan prägla en hel generations möjligheter och begränsningar. I arbetet för att säkra en vital demokrati är skolan oumbärlig och beslut fattade kring denna säger därför inte bara något om skolan i sig, utan även om samhället och demokratin i stort (Dewey 2004, s. 153ff).

Med detta i åtanke lämpar sig politiska dokument av denna karaktär särskilt väl för kritiska analyser. De visar på en framtidsvision och pekar i den riktning man önskar att samhället ska gå. De markerar också startskottet för en reformprocess, samt ger riktlinjer och genomsyrar den berörda verksamhetens vidare arbete på såväl högsta riksnivå, som kommunnivå och individnivå. De två politiska underlag som ligger till grund för reformen av gymnasieskolan är därför av stor samhällelig relevans och det är till dessa som studiens materiella avgränsning kommer att göras.

En rad debattartiklar och uttalanden kommer också att studeras för att ytterligare få en känsla för hur debatten kring reformen sett ut. Artiklarna kommer dock inte att behandlas som källmaterial för analysen då reformen inte är direkt kopplad till dessa på samma sätt. Dock borde man, ur ett demokratiskt perspektiv, kunna antaga att de politiska underlagen i viss mån tagit hänsyn till den debatt som förts.

1.5 Teoretisk ansats

Studien kommer att finna sin teoretiska grund i framförallt den kritiska teorins tankar om det senmoderna samhällets möjligheter och begränsningar. Ett flertal filosofer inom kritisk teori med anknytning till den så kallade Frankfurtskolan kommer att beröras.

Frankfurtskolan är en tysk skolbildning inom samhällsvetenskapen vars teoretiker på ett eller annat sätt haft anknytning till institutet för socialforskning i Frankfurt. Skolan härleder sina teorier till marxismen och tyska filosofer såsom Hegel och Kant. Ett övergripande drag för skolan är dess kritiska inställning till positivistiska samhällsteorier (Nationalencyklopedin 2011, 24 maj).

Den kritiska skolan ifrågasätter det moderna samhällets grundvalar och problematiserar dess gemene syn på till exempel demokrati. ”Kritiska teoretiker, och särskilt Habermas (1981), betonar det ofullständiga förverkligandet av upplysningens möjligheter” (Alvesson & Deetz 2000, s. 19). Habermas menar att den moderna demokratin endast kan legitimeras om det finns en verkligt fri och öppen offentlighet i vilken olika argument och perspektiv kan vägas emot varandra för att det bästa argumentet ska kunna nås (Habermas 1984a, s. 13).

Syftet med kritisk teori är att skärskåda och ifrågasätta etablerade sanningar. Genom att granska tillsynes allmängiltiga strukturer som i själva verket döljer en rad maktförhållanden och normer ämnar man öppna upp för en friare diskussion. ”Det är ett mer eller mindre uttalat mål inom den kritiska teorin att demonstrera olika former av dominans, asymmetri och förvrängd kommunikation genom att visa hur sociala konstruktioner av verkligheten kan gynna vissa intressen medan alternativa konstruktioner döljs och misskänns” (Alvesson & Deetz 2000, s. 41).

Den kritiskt inriktade vetenskapsteorin menar att det inte finns någon grund för att tala om värderingsfri vetenskap då denna alltid är beroende av kontexter och politiska ställningstagande (Bergström & Boréus 2000, s. 171f). Såväl vetenskap som politik innefattar handlande subjekt och är därför avhängig mänskliga idéer, tankar och tolkningar. Således innefattar dessa ideologiska ståndpunkter och kan heller aldrig hävda total objektivitet. Etiska, moraliska och visionära ställningstaganden måste därför, enligt den kritiska teorin, betraktas och problematiseras utifrån den strukturella kontext som råder (Alvesson & Deetz 2000, s. 15ff).

2. Metod

Kapitlet redogör för arbetets metodlogiska grunder och förfaringssätt. En motivering till metodvalet ges och dess implikationer för såväl författare som läsare belyses och diskuteras.

2.1 Metodologiska grunder och förfaringssätt

För att uppnå syftet och finna svaret på de preciserade frågeställningarna har materialet studerats kvalitativt och ideologikritiskt. En sammanfattning av de båda politiska dokumenten har gjorts, varpå en tematisering av dess centrala antaganden sammanställts för att underlätta åskådliggörandet av de samhälls- och kunskapsideal som finns däri. Utifrån dessa har sedan en ideologikritisk analys följt vari materialets innehåll diskuterats utifrån framförallt den kritiska teorin tankar om det senmoderna samhällets grundvalar.

Genom att utföra en kvalitativ ideologikritisk analys ämnade jag fånga essensen och ursprunget i de antaganden, ståndpunkter och samhällsideal som låg till grund för den nya gymnasieskolan. Den ideologikritiska analysen syftade till att klargöra för hur de olika argumenten användes och motiverades, samt för att utröna hur väl ideologiskt förankrade de var (Bergström & Boréus 2000, s. 154). Vidare ville jag blottlägga mentaliteter, värderingar och ståndpunkter bortom det som sades rakt ut för att öppna upp för en verklig förståelse.

Därför föll sig den ideologikritiska ansatsen också mer lämplig för studien än vad exempelvis en diskursanalytisk ansats gjort då diskursanalysen i större utsträckning fokuserat på vad som faktiskt sades och vilka strukturer som gav upphov till detta (Bergström & Boréus 2000, s. 171f).

Den kvalitativa metoden förutsatte att materialet analyserades och diskuterades på ett kritiskt och ingående sätt. Metoden öppnade upp för att materialet kunde belysas utifrån olika perspektiv och därigenom synliggöras. Samtidigt förutsatte den kvalitativa metoden såväl flexibilitet som en relativt öppen ansats (Patel & Davidsson 2003, s. 14). Genom att genomföra studien med en kvalitativ ansats ämnade jag granska materialets innehåll på ett djuplodat sätt som hade varit svårt att åstadkomma om en kvantitativ ansats använts. Den kvalitativa ansatsen lämnade dessutom större tolkningsutrymme, något som var av stor vikt då uppsatsen syftade till att göra en ideologikritisk analys (Alvesson & Deetz 2000, s. 71).

Med den ideologikritiska ansatsen ville jag skärskåda det som uttalades, men också det som inte uttalades. Ansatsen syftade till att läsa mellan raderna för att finna centrala ståndpunkter och bakomliggande motiv som i sin tur kunde öppna upp för en bredare förståelsehorisont där

de framförda argumenten kunde placeras i en samhällelig kontext. Avsikten var, i linje med den teoretiska ansatsen, aldrig att redovisa samtliga argument eller ståndpunkter som framfördes i materialet, utan snarare lyfta fram de argument som tydligt påvisade dokumentens underliggande ideologiska och politiskfilosofiska tongångar. Därför var inte innehållet i de politiska underlagen heller det mest centrala, utan snarare vad det kunde säga om vår samtid.

Den ideologikritiska ansatsen bidrog till att studien var beroende av en normativ forskningsansats, något som det var viktigt att jag hela tiden var medveten om. Med detta i åtanke var det avgörande att placera in analysen av de politiska underlagen för den nya gymnasieskolan i en större samhällelig kontext för att forskningen skulle få verklig relevans. Studiens legitimitet blev därför också beroende av att antaganden kring denna kontext redovisades, samt att en gedigen redogörelse av dess underliggande teoretiska antaganden gjordes. Med detta i åtanke var uppsatsens teoretiska avsnitt av särskilt stor vikt.

3. Teori

Det teoretiska kapitlet är, som tidigare nämnts, av särskild stor vikt för att förstå arbetets centrala utgångspunkter. Denna förståelse är i sin tur avgörande för att arbetets analys och diskussion ska kunna följas på ett så gynnsamt sätt som möjligt. I kapitlet ges en genomgång av det senmoderna samhällets premisser, samt en redogörelse för vad detta samhälle innebär och får för följder för människan, demokratin och utbildningen däri.

3.1 Det senmoderna samhället

Det senmoderna samhället är ett samhälle präglad av en vittomspännande kapitalism. Ett samhälle i vilket moderniseringsprocessen är långt framsprungen. Den kapitalistiska strukturen är i detta samhälle nära förbunden med såväl stat som individ och ger oss de betingelser utifrån vilka vi organiserar våra liv. Den är ett system vari ändlös kapitalackumulation prioriteras och mervärde måste skapas om överlevnad ska kunna säkras. Kapitalackumulationen drivs av strukturella betingelser i systemet och leder till att ansamling av kapital belönas, samtidigt som avsaknaden av densamma leder till ett minskat inflytande över de egna livsvillkoren (Wallerstein 2004, s. 48ff).

Den kapitalistiska strukturen är en struktur präglad av konflikten mellan kapital och arbete, mellan de som har makten över produktionsmedlen och de som lönearbetar, det vill säga säljer sin arbetskraft som en vara (Marx 1995, s. 199). Utan arbetaren överlever inte kapitalismen då den är ständigt beroende av denna för att skapa mervärde. Arbetaren är i sin tur beroende av kapitalisten för att överleva och tvingas underkasta sig marknadens lagar. ”Arbetarens existens är alltså underkastade samma lagar som varje annan vara” (a.a, s. 58).

För att kapitalet ska kunna skapa mervärde genomgår systemet och samhället ständiga rationaliseringar och effektiviseringar. Genom att kontrollera produktionsfaktorerna på ett allt mer detaljerat sätt, samt genom att specialisera produktionsprocessen så långt som möjligt så att varje del är utbytbar blir den större processen mindre känslig för lokala kriser (a.a, 63ff). Ju längre bort arbetaren hamnar från produkten av sitt arbete, desto mer alienerad blir dennes relation till detsamma.

En kapitalistisk struktur kräver en allomfattande världsmarknad för att överleva. I takt med att effektiviseringar och rationaliseringar förefaller nödvändiga för att vidare säkra dess överlevnad söker den också genomsyra, kontrollera och ta makten över fler och fler delar av samhället. I linje med detta kräver den ett totalt inflytande över människors liv för att

kapitalackumuleringen och skapandet av mervärde ska kunna fortgå. Marknaden blir en integrerad del av samhällets alla sfärer och de delar som framhävs som samhällsgrundande, såsom demokrati och skolväsende, präglas i allt vidare utsträckning av karaktäristiska marknadsvärden (Habermas 1984a, s. 59f).

Den kapitalistiska strukturen, samt marknaden och produktionsapparaten däri är alltså av en totalitär natur. Den förutsätter ett ständigt utvidgande och komplett kontroll för att överleva. ”Produktionsapparaten försvarar och utvidgar ekonomiskt och politiskt sitt inflytande över arbetstid och fritid, materiell och andlig kultur. Genom det sätt på vilken den är organiserad tenderar den att bli totalitär” (Marcuse 1968, s. 20).

Det senmoderna samhället är ett samhälle i vilken den teknologiska utvecklingen är central för rationaliseringsprocessen. Tekniken ger uttryck för kapitalismens starka effektiviseringskrafter och utgör en fundamental del av samhällsorganisationen (a.a, s. 38ff). I linje med den kapitalistiska strukturens utökade kontroll bidrar den till en hårdare samhällelig styrning och effektivitet, en styrning som människan dock har svårt att identifiera och därigenom inte heller protesterar emot. ”Den makt över människan som detta samhälle har skaffat sig får dagligen sin förlåtelse för effektivitetens och produktivitetens skull” (a.a, s. 89).

Teknologin hyser, precis som den kapitalistiska strukturen, en stark inneboende rationaliseringskraft. I linje med detta främjar den också vissa ideologiska värden och ideal (Marx 1995, s. 57ff). Att betrakta teknologin som endast ett medel eller ett verktyg inom människans kontroll är således att inte ställa sig kritisk till den kapitalistiska rationaliseringsprocessen och hur denna påverkar samhället.

Problemet gör sig dock inte gällande att vi riskerar att närma oss någon typ av teknokrati utan snarare att de ideal och kunskapsvärden som kapitalismen och teknologin innefattar blir allmängiltiga och totalitära. Målrationalitet, instrumentalitet och effektivitet främjas samtidigt som mer utpräglat mänskliga kvaliteter och ideal såsom etik, moral, förnuft och solidaritet framstår som hinder för effektivitet och tillväxt. Dessa ideal, som på många sätt är avgörande för såväl demokratin och utbildningen av goda samhällsmedborgare däri, riskerar således att gå förlorade, något som i sin tur kan få förödande konsekvenser för demokratins legitimitet (Habermas 1984b, s. 179).

3.2 Människan i det senmoderna samhället

Människan som lever i detta samhälle förpassas i allt vidare utsträckning till att vara en produktionsfaktor i sitt arbete och en konsument på sin fritid (Bauman 1998, s. 44). Ju mer alienerad hon blir desto mer förlorar hon makten över sina livsvillkor. Konsumtion och målrationellt handlande får ett utökat inflytande över hennes identitetsskapande och den kapitalistiska strukturen blir en ständigt närvarande kraft som dominerar hennes liv och behov. Samtidigt får hon också allt svårare att ställa sig kritisk till denna process. ”All befrielse beror på medvetandet om slaveriet, och uppkomsten av detta medvetande hämmas alltid av dominansen av behov och tillfredsställelser som i stor utsträckning blivit individens egna” (Marcuse, 1968:24). Konflikten mellan arbete och kapital kvarstår i stort men människan får, ju mer välutvecklad kapitalismen ter sig, svårt att identifiera denna konflikt. ”Den allt mer fullständiga mekaniseringen av arbetet i den avancerade kapitalismen förutsätter visserligen utsugning men förändrar den utsugnes attityd och ställning” (a.a, s. 40).

Genom att genomsyra varje del av samhället och människors liv tränger kapitalismen också ut de värden som inte går att härleda till målrationella premisser. Det moraliska livet blir i allt större utsträckning föremål för samma rationaliseringsprocess som resten av samhället vilket gör att människan handlar kortsiktigt och utifrån egenintresset samtidigt som moraliska resonemang endast framstår som begränsande i jakten på mervärde och nyttomaximering (Habermas 1984b, s. 143).

Den alienation människan utsätts för i den kapitalistiska produktionsprocessen gör sig inte bara gällande det fysiska arbetet utan även hennes sociala relationer. Sociala strukturer såsom kärnfamilj och klass framstår därför som mer och mer främmande och komplicerade när individualiseringsprocessen fortlöper (Beck 1998, s. 200ff). Det egna jaget blir den främsta referenspunkten för människan och det framstår allt mer som att hennes lycka, framgång och position i samhället är denna avhängig. ”I det individualiserade samhället måste individen, för att inte ständigt förfördelas, lära sig att betrakta sig själv som centrum för sina handlingar, som ett planeringskontor för sitt eget liv, sin förmåga, inriktning och sina relationer” (a.a, s. 219). Individens identitetsskapande får en konsumerande karaktär och hon söker ofta sin tillhörighet i individualistiska uttryck bortom det traditionella samtidigt som hennes sociala mönster därigenom förändras (Castells 1998, s. 24f).

Det senmoderna samhället är således ett individualiserat samhälle, ett samhälle där människan får svårt att se bortom sig själv. Människan däri är begränsad och frågor gällande det samhällseliga goda eller människans natur framstår som allt mer främmande. Hennes

förståelsehorisont mäktar endast relatera till instrumentella och nyttomaximerande argument. ”Man handlar fysiskt, utan att handla moraliskt eller politiskt. Den generaliserade andre – systemet – handlar inom och genom en själv” (Beck, 1998:47). Det senmoderna samhället är därför också ett oerhört avhumaniserat samhälle.

3.3 Demokrati & utbildning i det senmoderna samhället

Demokratin i det senmoderna samhället ter sig, precis som övriga delar av samhället, allt mer instrumentell. Formella liberala värden såsom yttrandefrihet, tryckfrihet och äganderätt framhålls som garantier för demokratin och fokus ligger på demokratis formella spelregler och implementeringen av dessa snarare än på dess innehåll och strukturella betingelser. Så länge de val vi gör kan genomföras rent instrumentellt framhålls demokratin som legitim. I vilken mån dessa val kan sägas baseras i verklig frihet och reell demokratisk autonomi framgår dock inte (Wallerstein 2001, s. 94ff). Den kritiska teorin menar att en demokratisk författning inte är tillräcklig för att vi ska kunna hävda att vi lever i en legitim demokrati. Demokratin måste genomsyra samhällets alla sfärer och kräver traditioner som är verkligt frihetliga (Carleheden 2002, s.53).

Habermas delar upp samhället i vad han benämner som systemvärlden och livsvärlden. För att samhället och demokratin däri ska kunna legitimeras krävs det att dessa två hålls åtskilda. Livsvärlden fungerar som en granskande motpol av systemvärlden och systemvärlden kan bara vara legitim så länge det finns en fungerande livsvärld. I livsvärlden finns såväl en privat sfär som en politisk offentlighet och det är här vårt förnuft och vår politiska vilja säkras (Habermas 1984a, s. 139ff).

För att demokratin ska kunna finna legitimitet krävs det att den politiska offentligheten är väl fungerande. Offentligheten ska vara en arena för samtal där det gemensamma målet är att nå konsensus, ett samförstånd. Detta nås genom att det kommunikativa handlandet i offentligheten är öppet, fritt och obesudlat av systemvärldens krafter. ”Hur väl utvecklat ett samhälle är i demokratisk mening beror på hur stark detta samhälles politiska offentlighet är” (Carleheden 2002, s. 49). Det kommunikativa handlandet handlar inte om att vinna argumentationen genom att övertyga, utan snarare att lyssna och resonera obehindrat tillsammans för att nå fram till det gemensamma bästa (Habermas 1984a, s. 13f).

Den kapitalistiska marknaden, med vilken en omfattande byråkrati följer, hör hemma i systemvärlden. När kapitalismen rationaliseras måste den, som ovan nämnts, kontrollera allt fler sfärer av samhället och våra liv. Den börjar således inkräkta på livsvärlden.

Marknadsmässiga värden, såsom effektivitet och nyttomaximering, koloniserar densamma och börjar dominera våra privata och offentliga liv. Detta leder till att livsvärlden försvagas.

Då en väl fungerande offentlighet är avgörande för demokratins legitimitet får detta ödesdigra konsekvenser för samhället. ”Tendenserna till offentlighetens förfall är omisskänliga – medan offentlighetens sfär utvidgas mer och mer blir dess funktion allt kraftlösare” (a.a, s. 14). Demokratin framstår således mer och mer som en kraftlös kompanjon till systemvärlden och fungerar enbart som en reproducerande kraft av de värden, ideal och premisser som gäller däri.

I takt med denna utveckling begränsas människans förståelsehorisont till det egna jaget och genom att det egna jagets skapade individuella preferenser, såsom konsumtion, tillfredsställs legitimeras tillsynes makten. På samma sätt som vi konsumerar materiella ting och identitetsuttryck konsumerar vi också politik. ”När marknadens lagar, som behärskar varuutbytets och det samhällliga arbetets sfärer, även tränger in i den sfär som förbehållits privatpersoner som publik, förvandlas resonemanget tendentiellt till konsumtion, och den offentliga kommunikationens sammanhang sönderfaller i likformiga akter av isolerad reception” (a.a, s. 156). Ideologiska betänkande gällande samhällets helhet och moraliska aspekter blir allt svårare att begripa och relatera till. Politiken, som också mer och mer får karaktären av en vara, hamnar därför allt längre från denna typ av frågor.

De politiska frågor som istället gör sig gällande får en mer konsumerande och populistisk karaktär. Sakfrågor ges ett ökat utrymme samtidigt som mer djuplodade argument om det samhällliga goda och människans natur uteblir. Individuella behov framstår som förnuftiga och politiken inriktar sig på att tillfredsställa dessa (Castells 1998, s. 357f). Verkligheten ter sig därför också allt mer funktionell och materiell.

I linje med denna utveckling får människan också allt svårare att beskriva denna verklighet bortom det funktionella och materiella. Språket rationaliseras och blir föremål för en standardiseringsprocess. Vårt sätt att beskriva och relatera till verkligheten får en endimensionell karaktär. Språkets enda funktion blir att underlätta processen för att skapa mervärde och säkra egenintresset. Detta leder till att dess förnuftiga och filosofiska karaktär urvattnas. Således läggs grunden för ett kommersialiserat språk som inte kan beskriva något bortom det rent marknadsmässiga och det blir därigenom svårt för värden såsom etik, moral, förnuft och solidaritet att vinna resonans (Marcuse 1968, s. 100ff). Detta är även en del i den process som underminerar och begränsar vårt kommunikativa handlande och därigenom livsvärlden.

Det politiska och privata språket löper alltså risk att bli detsamma som affärsvärldens och vetenskapens språk, ett språk i vilket verklighet och tanke framstår som ett och det inte finns plats för djupare resonemang bortom det rent funktionella och praktiska. Strukturella förhållande och maktstrukturer blir därigenom omöjliga att kritisera och demokratins frigörande aspekter blir stapplande. Samhällsmedborgarnas enda funktion blir istället att legitimera de redan etablerade strukturerna (Habermas 1984b, s. 132).

Som den sociala varelse människan är har hon också ett behov av att kommunicera. För att förstå sin verklighet krävs det att hon bekräftar densamma tillsammans med minst ett annat tänkande subjekt. Detta vidgar hennes förståelsehorisont och bidrar till att hon blir delaktig i en kontext bortom sig själv vari hennes frihet kan säkras (ibid.). ”Frihet är snarare något som förverkligas i en social gemenskap. Autonomi handlar således inte bara om privat autonomi utan också om offentlig autonomi” (Carleheden 2002, s. 50). I det senmoderna samhället har människan, i linje med individualiseringsprocessen, dock främst relationer till objekt. Det samhälle i vilket systemvärlden koloniserar livsvärlden och den kapitalistiska rationaliteten dominerar över andra förnuftsformer blir således ett tyst och ofritt samhälle (Habermas 1984b, 181ff).

Det senmoderna samhället är, som vi sett, ett fragmentiserat samhälle. Ett samhälle där holistiska perspektiv har svårt att hävda sig samtidigt som de ter sig mer nödvändiga än någonsin om mänskligheten ska förmå lösa många av de utmaningar hon står inför (Beck 1998, s. 111). Problem såsom omfattande arbetslöshet härleds ofta till brister i utbildningssektorn. För att lösa dessa argumenterar man ofta på ett tydligt målrationellt sätt genom att hävda att skola och utbildning i vidare utsträckning ska integreras med ekonomin för att kunna tillgodose dess behov. Denna typ av målrationellt tänkande riskerar dock att underminera hela skolväsendet då vi inte kan veta hur den framtida ekonomin kommer att se ut (Beck 2004, s. 54f).

Utbildningsväsendet är nära förbundet med samhället i stort och det är svårt för människorna däri att motarbeta de målrationella tongångar som gör sig gällande även om det inom professionen kan finnas högre uttalade ideal kring vad utbildningen bör göra sig gällande. Utbildningsväsendet och lärarna däri riskerar därför främst att fungera som reproducerande krafter som befäster de rådande klass- och maktstrukturerna (Bourdieu 1991, s. 121ff). Samhället får en normaliserande och disciplinerande karaktär vars främsta uppgift är att foga människor in i samhällelig produktivitet. En utveckling som går att urskilja även i skolväsendet där läraren åtnjuter en roll som domare för vad som är normativt riktigt och samhällsenligt (Foucault 1987, s. 306ff).

Det senmoderna samhället är på många sätt ett osäkert samhälle där radikala samhällsförändringar gör sig gällande (Carleheden 2002, s. 44). Att utbilda människor utifrån en specialiserad kunskapssyn grundad i de för stunden givna betingelserna är därför minst sagt problematiskt. Generalitet och helhetsperspektiv bör främjas snarare än specialisering och målrationalitet. ”General education is not a phase-out model, but instead presupposes the development of a broad spectrum of interests together with the will to studying. It presupposes the whole person rather than serving an immediate purpose; gives bearings in an uncertain world, helps towards self-assurance and confidence in one's position” (Beck 2004, s. 58).

Det som Habermas benämner som systemlogik kan inte ligga till grund om man önskar förverkliga det framtida utbildningsväsendets demokratiska potential och därigenom säkra ett välmående samhälle. ”En realisering av en demokratisk utbildningskonception förutsätter därmed att koloniseringen av livsvärlden kan trängas tillbaka och en bättre balans mellan kommunikativ makt och systemlogik upprättas” (Carleheden 2002, s. 58).

4. Material

I kapitlet behandlas de två politiska dokument som ligger till grund för den nya gymnasieskolan och till vilka arbetets materiella avgränsning gjorts. Vart och ett av dokumenten behandlas och sammanfattas var för sig. Därefter följer en tematisering där de båda dokumentens centrala teman åskådliggörs.

4.1 Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola

Huvuduppdraget för gymnasieutredningen har varit att föreslå en ny struktur för den svenska gymnasieskolan, vari en utredning av yrkesutbildningarna har varit av särskild vikt. Utredningen uppges ha omfattat i stort sett alla de frågor som gör sig gällande gymnasieskolan, från behörighetsregler till examen. Målet har varit att finna en väg till att stärka kvaliteten i gymnasieskolan. Syftet med gymnasieskolan poängteras i inledningen vara ”... att förbereda eleven för ett aktivt samhällsliv” (SOU 2008:27, s. 15). En förberedelse som ska gälla för samtliga studievägar.

De förändringar som gjordes i den svenska gymnasieskolan på 1990-talet diskuteras. Det betonas att den svenska modellen med en decentraliserad gymnasieskola är unik i Norden. En annan faktor som gör att den svenska gymnasieskolan skiljer sig ur en internationell synvinkel är att den inte har en nationellt präglad struktur över hur yrkesutbildningarnas kontakter med arbetslivet ska fungera. Detta är en brist som framhålls som avgörande att korrigera om landet önskar säkra en framgångsrik gymnasieskola (a.a, s. 17).

De nuvarande gymnasieprogrammets många olika profiler och varierande innehåll behandlas. Problematik gällande att de olika programmets målsättning ofta är otydlig diskuteras. ”Den information som ges inför valet av gymnasieskola har många gånger mer karaktär av marknadsföring och ger inte alltid tydliga svar på vad en utbildning innehåller och vart den leder” (a.a, s. 19). Under utredningens diskussioner med arbetslivet har det framkommit att tydlighet gällande värdering av olika utbildningar är önskvärt. Valmöjligheterna och variationerna inom utbildningarna är ofta stora och detta leder till en otydlighet. En begränsning av valfriheten inom de gymnasiala programmen skulle kunna leda till stärkt fokus och sänkta kostnader (a.a, s. 21).

Kvalitetsaspekter på såväl undervisningens innehåll och kvantitet diskuteras. Det föreslås bli lättare att kontrollera att skolorna tillgodoser den garanterade undervisningstiden och upprätthåller denna under hela läsåret (a.a, s. 333ff). Det poängteras att den decentralisering

som gjort sig gällande inom den svenska gymnasieskolan sedan 1990-talets reformer har bidragit till att det blivit svårare att säkra en nationell likvärdighet inom gymnasieskolan (a.a, s. 19).

Kunskapsbegreppets innebörd diskuteras. Den tidigare definitionen av kunskapsbegreppet som fyrdelat in i fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet bör, enligt betänkandet, utvidgas till att även innehålla begreppet kompetens. Referenser görs till Svenskt Näringslivs kunskapsdefinition där begreppen kunskap, färdighet, förmåga och vilja gör sig gällande (a.a, s. 262). Mer internationella perspektiv på kunskapsbegreppet och dess innebörd framhålls. EU:s så kallade åtta nyckelkompetenser diskuteras och relateras till den svenska gymnasieskolan. ”En av de åtta nyckelkompetenserna handlar om initiativförmåga och företaganda. En annan benämning för detta är entreprenörskap” (ibid.).

Vidare efterfrågas ett närmare samarbete mellan gymnasieskolorna och det lokala arbetslivet. Nationella programråd bör, enligt betänkandet, skapas för varje program. Dessa råd ska hantera relationen mellan arbetsliv och utbildningen, samt rapportera till en högre instans hur arbetslivets behov och söktryck ser ut (a.a, s. 332). En ökad genomströmning och effektivitet är, enligt betänkandet, viktig. ”En ökad rekrytering, en ökad genomströmning och en ökad tydlighet har varit viktiga faktorer vid mina överväganden och förslag avseende den gymnasiala yrkesutbildningen” (a.a, s. 379).

Gymnasieutredningen påtalar sammanfattningsvis att man identifierat tre huvudsakliga problemområden med vilka den nya gymnasieskolan bör arbeta; ”Elevens rätt till en god utbildning bör stärkas. Ansvar, struktur och regelverk behöver förtydligas. En ökad samverkan behövs i gymnasieskolan mellan avnämare och skolhuvudmän” (a.a, s. 21).

4.2 Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan

Propositionen ger, utifrån gymnasieutredningen, förslag på förändringar i skollagen som ska främja en gemensam reglering av offentliga och fristående gymnasieskolor. Gymnasieskolan föreslås innehålla arton nationella programinriktningar, tolv yrkesförberedande och sex högskoleförberedande. Gymnasieutbildningen ska därmed kunna ge två olika examen; yrkesexamen och högskoleförberedande. Regeringen lämnar även förslag på förändringar i kärnämnen, hädanefter kallade gymnasiegemensamma ämnen. Vidare poängterar propositionen, liksom gymnasieutredningens betänkande, att samarbetet mellan gymnasieskolan och arbetslivet måste stärkas för att den svenska gymnasieskolan ska bli mer framgångsrik (2008/09:199, s. 2).

Propositionens principiella utgångspunkt sägs vara att förse ungdomar med en utbildning som förbereder dem för ett vuxenliv och arbetsmarknad. I denna utbildning vilar också att fostra ansvarstagande människor, något som hävdas vara varje samhälles skyldighet (a.a, s. 35ff). Kunskap och bildning framhävs som en individuell mänsklig rättighet. ”Bildning ger människor makt och möjlighet att forma sina egna liv” (ibid.). Det faktum att gymnasieskolan är en frivillig skolform som kommer att förbli så diskuteras, samtidigt som det framhålls att det svenska samhället till stor del förutsätter att denna genomgås.

De motiv som sägs ligga till grund för omläggningen av gymnasieskolan är att kunskap ska lyfta Sverige. Propositionen påtalar att en allt mer globaliserad värld innebär att ekonomier integreras i vidare utsträckning och att produktionen däri blir mer och mer kunskapsbaserad. En reformering av gymnasieskolan som grundas i ett starkare fokus på kunskapsbegreppet är således nödvändig för att säkra Sveriges position i framtiden. Skolväsendet framhålls som den samhällsinstitution som lägger grunden för såväl samhällets och individens utveckling och en effektiv gymnasieskola är därför avgörande för landets framtid (a.a, s. 36).

Gymnasieskolans målinriktning måste, enligt propositionen, stärkas. Utbildningen på gymnasienivå måste vara motiverande och meningsfull för eleverna som utifrån intresse och fallenhet ska kunna göra ett utbildningsval som är oberoende utav social bakgrund eller kön (ibid.).

Vikten av entreprenörskap och företagsamhet i utbildningen framhålls på ett tydligt sätt. Skolan ska fostra entreprenörer; individer som ser möjligheter och är drivna att skapa sina egna möjligheter. Propositionen påtalar att även de ännu inte fastställda kursplanerna för de olika ämnena i gymnasieskolan kommer att vara starkt genomsyrade av entreprenörsbegreppet (a.a, s. 37).

Vidare hävdas det att den nuvarande organisationen av gymnasieskolan är alltför likformig. De yrkesförberedande programmen måste särskiljas från de högskoleförberedande i vidare utsträckning än tidigare. Detta menar propositionen kommer att leda till en tydligare och effektivare skola. ”Gymnasieskolan ska i högre grad än i dag ge en god yrkesutbildning respektive en god förberedelse för högskolestudier” (ibid.). Differentieringen inriktningarna emellan måste bli tydligare. Samtidigt påpekas det att all gymnasial utbildning ska förbereda eleverna för ett aktivt samhälls- och arbetsliv.

Antalet elever som uppfyller de mål och krav som gymnasieskolan ställer måste, enligt propositionen, öka. För att detta ska kunna ske måste en ökad tydlighet gällande desamma implementeras. Kopplingar mellan bidragsberoende och en avbruten eller icke slutförd gymnasieutbildning görs (a.a, s. 39).

Propositionen påtalar, i linje med den föreliggande gymnasieutredningen, att kopplingen mellan utbildning och arbetsliv bör stärkas. Arbetslivets villkor måste få ett större inflytande över utbildningens form och innehåll om gymnasieskolan ska få verklig relevans. Gymnasieskolan måste anpassa sig till samhället, vara flexibel och snabbt anpassa sig till de villkor som råder däri. ”Den snabba teknik- och metodutvecklingen ställer krav på utbildningens innehåll och aktualitet” (ibid.). Aktualitet och kvalitet framhålls som två nyckelord för en lyckad gymnasieskola och återkommer ständigt i propositionen. ”Ett väl fungerande samarbete är en förutsättning för att gymnasieskolan ska kunna erbjuda utbildningar med tillräcklig aktualitet och kvalitet” (ibid.).

Gymnasieskolan framhålls som en avgörande del i strävan efter att säkra Sveriges roll som kunskapsnation. Propositionen poängterar därför att det är av stor vikt att målinriktningen och tydligheten däri måste stärkas. ”Inget program får bli en återvändsgränd” (ibid.).

4.3 Tematisering av underlagen för den nya gymnasieskola

I gymnasieutredningens betänkande *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*, samt regeringens påföljande proposition *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan* kan följande centrala teman urskiljas;

- Behovet av ökad tydlighet.
- En förstärkt koppling till arbetslivet & högre utbildningsväsen.
- Utbildning som infrastruktur.
- Vikten av entreprenörmässiga värden och attityder i och inför utbildningen.
- Ökad effektivitet.

Betänkandet och propositionen hävdar upprepade gånger att det finns ett kraftigt behov av ökad tydlighet i den nya gymnasieskolan. Tydligheten bör göra sig gällande såväl utbildningsval, framtidsriktning, examensinnehåll och kursplaner, som utbildningens avslut. Ett starkt fokus finns hela tiden på målet med utbildningen, det vill säga examen. Ett mål som det poängteras måste vara tydligt redan från början. ”Elever ska i gymnasieskolan få en god utbildning som leder vidare och det ska inte finnas återvändsgränder varken under gymnasietiden eller efter avslutade studier” (SOU 2008:27, s. 320). De aktiviteter som sker i skolan ska vara tydligt mätbara och jämförbara, och utrymmet för så kallat flum ska regleras.

Vikten av genomströmning av elever framhålls ideligen och gymnasieskolans roll som en väg till vuxenlivet markeras. ”Det är därför viktigt att gymnasietiden ger en bra grund för vuxenlivet, skapar anställningsbarhet och förbereder väl för fortsatta studier” (a.a, s. 176). Samtidigt diskuteras dagens problem med att många ungdomars gymnasieval präglas av redan inarbetade sociala, ekonomiska och geografiska strukturer. ”Många unga har inte kunskaper om arbetsmarknaden och känner inte heller till vilka yrkesval som blir möjliga efter högskolestudier. Det bäddar för att unga gör traditionella val och förstärker kanske därigenom en social segregation” (a.a, s. 177).

Avnämaringflytandet för den nya gymnasieskolan betonas ett upprepat antal gånger i betänkandet. De som benämns som avnämare är arbetslivet och högskoleväsendet. Dessa ska, enligt betänkandet, få ett utökat inflytande över gymnasieskolan. Målen för gymnasieutbildningen ska sättas i samråd med dessa och gymnasieskolans roll som förberedande kraft för vad som komma skall för eleverna framhävs (2008/09:199, s. 263).

Vidare hävdas det att gymnasieutbildningen måste göras mer relevant för avnämaren så att de ser ett incitament att engagera sig mer i densamma (a.a, s. 426). ”Det innebär också att jag föreslår att avnämare, arbetsliv och högskolesektor, får en tydlig roll när det gäller att ställa krav på vilka mål utbildningen bör leda till. [...] Gymnasieutbildning leder till ett yrkesliv eller högre studier och det ska prägla utbildningen från första dagen” (a.a, s. 22f).

Kopplingen mellan arbetsliv och utbildning framhålls som en av de viktigaste faktorerna för en lyckad gymnasieskola. Genom att denna koppling förtydligas och samarbetet däremellan stärks anser man att gymnasieskolan och dess utbildning kommer att vinna en starkare samhällslegitimitet. Skolväsendets demokratiska aspekter behandlas dock inte i någon vidare bemärkelse och demokratibegreppet nämns endast ett fåtal gånger i de båda underlagen och då endast i relation till ämnet samhällskunskap.

Utbildning benämns flera gånger som infrastruktur. På samma sätt som övrig infrastrukturens vikt framhålls för såväl den nationella som den regionala och lokala tillväxten, poängteras det att utbildning bör diskuteras och värderas i samma termer. Utbildningen är ett medel för att framgångsrikt etablera sig i samhället och bör framhållas som detta. Ökad konkurrens mellan regioner och länder förutsätter, utifrån ett svenskt perspektiv, att produktionsprocessen blir allt mer kunskapsintensiv (2008/09:199, s. 36).

Kunskapsbegreppet relateras framförallt till effektivitet i produktionsprocessen och mindre ofta till normativa värden. Kunskap är, utifrån dokumenten, framförallt något mätbart och funktionellt. På ett par ställen relateras dock kunskapsbegreppet till en mer generell samhällsnivå och vikten av vad man betecknar som livslångt lärande. ”Gymnasieskolans

struktur och innehåll behöver utvecklas och kvaliteten höjas, för att fler elever ska nå målen och därmed de kunskaper som krävs för personlig utveckling, aktivt deltagande i samhälls- och arbetsliv, vidare studier och livslångt lärande” (ibid.).

Entreprenörskapet och företagandet framhävs som viktiga faktorer för att ytterligare förstärka utbildningens mening och mål som till stor del framstår vara anställningsbarhet. ”En viktig utgångspunkt i den nya gymnasieskola jag föreslår är att eleverna ska nå längre än i dag när det gäller anställningsbarhet eller förberedelse för vidare högskolestudier” (SOU 2008:27, s. 373). Entreprenörsbegreppet ska vara centralt i samtliga program och ämnen. ”Elever på många olika program behöver till exempel ges inblick i företagandets villkor för att fler unga ska stimuleras att starta egna företag. Regeringen anser därför att det bör finnas större möjligheter till fördjupning i entreprenörskap och företagande i gymnasieskolan” (a.a, s. 85).

Vad man benämner som entreprenöriella värden, såsom till exempel driftighet, kreativitet och förmåga att lösa problem, framhävs som centrala för den kunskapssyn som ska ligga till grund för den nya gymnasieskolan. ”Entreprenörskap ska mot denna bakgrund löpa som en röd tråd genom hela utbildningssystemet” (2008/09:199, s. 37).

Såväl gymnasieutredningen som propositionen har ett ständigt närvarande fokus på effektivitetsbegreppet. Utbildningen i gymnasieskolan måste vara effektiv och de beslut som tas kring densamma måste relateras till samhällets tillväxt, resursutnyttjande och effektivitet. ”Eleverna ska i mindre utsträckning än i dag göra val av enskilda kurser, vilket kommer att innebära ett effektivare resursutnyttjande” (a.a, s. 334). Den nya gymnasieskolan diskuteras i vid utsträckning i ekonomiska termer på såväl individnivå som samhällsnivå. Flera av de argument som framförs hänvisar till ekonomiska kostnader. ”Förslagen i propositionen bedöms av regeringen leda till färre avhopp och programbyten och att fler elever därmed kommer att klara av sina gymnasiestudier på tre år. Det är flera delar, som beskrivs nedan, som sammantaget bedöms leda fram till en ökad genomströmning och därmed en effektivare användning av kommunernas resurser” (2008/09:199, s. 147).

5. Analys & diskussion

I kapitlet analyseras och diskuteras det material som presenterats i kapitel fyra utifrån arbetets teoretiska antaganden om det senmoderna samhället som redogjorts i kapitel tre. De värden som präglar den nya gymnasieskolans kunskaps- och samhällssyn uträns och skärskådas, samt diskuteras ur ett större samhälleligt och demokratiskt perspektiv.

5.1 Analys av den nya gymnasieskolans politiska underlag och dess demokratiska konsekvenser

De politiska underlagen som ligger till grund för den nya gymnasieskolan är kraftigt genomsyrade av instrumentella värden. Utbildning och kunskap behandlas nästintill uteslutande på ett målrationellt sätt. Utbildningens mål, effektivitet och värde på arbetsmarknaden framhålls som avgörande faktorer för dess kvalitet. Argumenten förs utifrån en kapitalistisk logik där begrepp som effektivitet och entreprenörskap står som honnörsord.

De centrala teman som finns att urskilja i underlagen går alla att härleda till den kapitalistiska strukturens inneboende rationaliseringskraft. Genom att öka tydligheten för den utbildning som sker i gymnasieskolan och till stor del betrakta den som infrastruktur bidrar man till en utökad kontroll och effektivisering. Genom att avnämare förs närmare utbildningen och att entreprenörskap ständigt finns närvarande genomsyrar marknadens principer alla led. De argumenten som omger och driver de politiska underlagens centrala teman blir huvudsakligen knutna till målrationella vinster för individ och samhälle, och produktiviteten hamnar i konstant fokus. En utveckling som framhålls som en vinst för alla inblandade (2008/09:199, s. 39).

De resonemang som gör sig gällande i underlagen har samma typ av karaktär och attityd som de som skulle kunna förväntas göra sig gällande en företagsverksamhet eller en produktionsprocess. Såväl kunskap som samhälle diskuteras på ett marknadsmässigt sätt och endast ett fåtal gånger görs avvikelser från denna typ av resonemang. Ett exempel på denna typ av avvikelse sker när man diskuterar skolans roll som fostrare av ansvars-kännande människor (2008/09:199, s. 36). Dock ges denna avvikelse inget större utrymme och resonemangen däri utvecklas inte heller djuplodat. Det påvisas inte vad en ansvars-kännande människa är eller bör vara, och i vilken funktion samhället skulle behöva denna. De formuleringar som i viss mån går bortom det rent målrationella och instrumentella framstår således mest som politiskt korrekta plattityder.

Det språk som används i de politiska underlagen är ett instrumentellt språk som sällan rör sig bortom det rent praktiska och materiella. Såväl kunskapsbegreppet som globaliseringsbegreppet används utan att man tillskriver dessa någon innebörd utöver det ekonomiska. För att demokratin ska kunna legitimeras krävs det att politiska frågor ska kunna behandlas med ett språk som kan beskriva en verklighet och värden bortom det rent materiella (Marcuse 1968, s. 103). När det gäller underlagen för den nya gymnasieskolan verkar detta nästintill varit en omöjlighet. Såväl gymnasieutredningens betänkande som propositionen påvisar således demokratiska brister och inskränkningar i det offentliga samtalet och demokratin.

De resonemang som förs i underlagen, såsom påpekandet av behovet av en ökad tydlighet av utbildningens målsättning, påvisar ett starkt effektivitetstänk. Detta är tankegångar som är lätt att relatera till i ett målrationellt samhälle och som människorna däri kan konsumera utan att behöva utmana sin förståelsehorisont i vidare utsträckning, tankegångar som dessutom ter sig ännu mer legitima och nödvändiga när den internationellt kapitalistiska världsmarknaden påverkar det samhället i allt större utsträckning (Wallerstein 2001 & 2004).

Resonemang gällande hur viktigt det är att öka utbildningens tydlighet och försäkra sig om att eventuella avhopp eller snedsteg inte ska kunna äventyra gymnasieskolans effektivitet visar på att det råder en marknadsmässig rationalitet i det offentliga samtalet kring gymnasieskolan, något som blir särskilt uppenbart då man i propositionen påpekar att; ”Inget program får bli en återvändsgränd” (2008/09:199, s 39).

Detta citat visar tydligt hur systemvärlden kommit att prägla politiken och diskussionen kring skolan. Att tala om någon form av utbildning eller personlig erfarenhet som en återvändsgränd visar att man framförallt förankrar sin samhälls- och kunskapssyn i målrationella värden. Genom detta uttalande bekräftas det att vi lever i en värld där tillväxt och effektivitet är värden som står högre än några andra. Uttalandet ger uttryck för de premisser som samhället värderar sina medborgare utifrån och klargör att man, för att vara framgångsrik i detta samhälle och därigenom säkra sin identitet på ett fullgott sätt, måste agera med en utpräglad målmedvetenhet.

Det påtalas att om såväl individen i fråga som Sverige som land i stort ska kunna lyckas i det senmoderna samhället finns det inte något som helst utrymme för avstickare på vägen. Målet med utbildningen måste därför vara distinkt och skolans roll är att se till att detta mål nås utan några större produktivitetsförluster. Den kapitalistiska rationaliteten har således gjorts till härskare.

I en väl utvecklad kapitalistisk värld där effektivitet och rationaliseringar är primära framstår en av grundtankarna för produktionsprocessen att se till att eventuellt svinn begränsas i så vid utsträckning som möjligt. Ur ett teoretiskt perspektiv åstadkoms detta, som vi sett, genom en utökad kontroll och specialisering (Marx 1995, s. 63ff).

I direktiven för den nya gymnasieskolan gör sig dessa premisser gällande på samma sätt som i en modern produktionsprocess. Marknadens lagar genomsyrar de politiska underlagen som förespråkar att man genom ökad kontroll och specialisering ämnar implementera och säkra en fullgod produktivitet i den svenska gymnasieskolan (SOU 2008:27, s. 333). Den kunskaps- och samhällssyn som förespråkas kan nästintill liknas vid den som gör sig gällande vid organisationen av ett löpande band.

Ett effektivt löpande band är ett band där alla inblandade vet vad de ska göra på ett minutiöst sätt. Det är också ett band varvid de inte behöver ha någon större insikt i det sammanhang de själva ingår. De som står vid bandet behöver inte heller ha kunskap eller förståelse för hur de skulle gå tillväga om de ensamma skulle vilja åstadkomma den slutgiltiga produkten, en faktor som säkerställer att en felande länk på ett enkelt sätt kan bytas ut. På samma sätt har de som står vid bandet inte heller någon relation till det de producerar bortom det arbete de utför på just sin station.

Det löpande bandets principer är på många sätt en talande metafor för hela det kapitalistiska samhället och hur detta organiseras. Det är också talande för hur utbildning diskuteras i de politiska underlagen för den nya gymnasieskolan.

Varje elev ska ha ett tydligt mål så att den inte tappar fokus (2008/09:199, s. 41). Den bör veta vad den ska göra och hålla sig till detta. Det eleven presterar ska också vara enkelt att kontrollera för att säkra likvärdigheten och kvaliteten i förhållande till de andra som står vid det löpande bandet (2008/09:199, s. 117). Eleven måste se syftet med det den gör och ständigt ha examensmålet i åtanke (2008/09:199, s. 41).

Således ter sig tanke- och läroprocesser som inte är tydligt förbundna till målet onödiga och ett slöseri med tid som bör rationaliseras bort i så vid utsträckning som möjligt (SOU 2008:27, s. 313). Produktivitet och effektivitet ska implementeras i alla led och slutprodukten, det vill säga eleven, ska vara väl anpassad till den rådande marknaden och redo att skapa mervärde.

Liknelsen visar på att det målrationella tänkandet är närvarande i utbildningens alla led, en attityd som ligger i linje med den begränsade förståelsehorisont människan kan tillskansa sig i ett samhälle präglad av en omfattande kapitalism. I jakten på mervärde och kortsiktig

tillfredsställelse finns det ingen plats eller förståelse för improduktiva eller ineffektiva handlingar.

De politiska underlagen präglas av en kraftig individcentrering, något som ligger i linje med såväl upphovsmännens politiska övertygelse som det senmoderna samhällets betingelser (Bauman 1998, Castells 1998). De få gånger som samhällsbegreppet diskuteras görs det så utifrån den liberala definitionen där samhället endast utgörs av individerna. De resonemang som förs kring samhället baseras i ekonomiska termer, till exempel när man framhåller vikten av att ingen individ ska vara en belastning för samhället (SOU 2008:27, s. 310). I ett samhälle där individen inte mäktar se bortom sig själv framstår denna typ av argumentation som helt logisk.

Den bild som ges av utbildning och kunskap i de politiska underlagen är framförallt en syn på dessa som verktyg för att lyckas på arbetsmarknaden och hjälpa Sverige som land att konkurrera i en allt mer globaliserad värld (2008/09:199, s. 36). Genom att poängtera att utbildning bör ses som vilken infrastruktur som helst banar man väg för att utbildningsväsendet ses som en intrikat del av den ekonomiska samhällsstrukturen. Utbildning får ett marknadsmässigt värde och dess syfte och funktion framstår allt mer som vilket annat infrastrukturellt verktyg som helst, det vill säga ett verktyg för att säkra tillväxt. Det faktum att underlagen ideligen framhäver vikten av entreprenörskap och en tydligare koppling mellan skola och arbetsliv förstärker detta intryck ytterligare.

Underlagen främjar en syn på samhället i vilken målrationellitet, ekonomiska värden och individualism regerar. Gymnasieskolan porträtteras främst som en kraft som ska kunna hjälpa eleven att agera på ett sätt som leder till att den förmår att säkra sitt egenintresse på bästa vis. Det starkt målrationella ekonomiska fokuset befäster individen som en konsument och ekonomiskt tänkande varelse framför allt. Utbildning framstår därför som en vara som denna ska konsumera och bruka för att säkra sitt egenintresse och därigenom sin identitet.

Det starka ekonomiska och målrationella fokuset i såväl gymnasieutredningens betänkande som propositionen för den nya gymnasieskolan påvisar en total avsaknad av uttalade samhällsvisioner bortom det rent funktionellt lukrativa och ekonomiskt präglade. Begrepp såsom etik och moral uteblir helt, något som talar för att systemvärldens logik är den som är den primärt rådande. Den ideologi som framförallt är närvarande är den kapitalistiska ideologin.

Således understödjer också dokumenten en nästintill uteslutande instrumentell och marknadsmässig syn på gymnasieskolan och samhället. Utbildningen däri ska vara enkel för arbetsgivaren att värdera och den ska vara föremål för ett ökat marknadsmässigt inflytande

från arbetsmarknadens sida som ska involveras i större utsträckning gällande dess innehåll (a.a, s. 36f). Skolans potentiellt emancipatoriska krafter knyts framförallt till individuella ekonomiska värden i form av anställningsbarhet eller entreprenörskap och nästintill aldrig till kollektiva samhällsideal eller demokrati (SOU 2008:27, s. 320).

Utbildning kan vara avgörande för hur fria vi förmår vara i en föränderlig senmodern värld. Detta är en värld som kräver en ökad generalitet i utbildningen om en stabil grund ska kunna tillgodoses och vi på så sätt ska kunna hantera den osäkra morgondagen (Carleheden 2002, Beck 2004). Underlagen förespråkar dock, till stor del, det motsatta i form av en ökad praktisk funktionalitet. Detta kan tolkas som att man, präglad av målrationalitet, endast förmår att formulera utbildningsidealen utifrån de rådande förhållandena i samhället.

Utbildningen löper därmed risk att förlora sin frigörande och kritiska funktion och endast verka som en samhällsreproducerande kraft. Genom att gymnasieutbildningen och debatten kring denna äger rum i ett samhälle som inte mäktar se bortom den för närvarande rådande strukturen riskerar gymnasieskolans enda syfte bli att forma produktiva individer. Då politiken brister i detta avseende och inte förmår ge holistiska perspektiv bortom det rent ekonomiska kommer skolans klassreproducerande, normaliserande och samhällsdisciplinerande funktion också att stärkas ytterligare (Bourdieu 1991, Foucault 1987).

De politiska underlagen för den nya gymnasieskolan är alltså underlag kraftigt präglade av målrationala värden formade utifrån en kapitalistisk logik. Denna logik gör sig även gällande hos avnämare, nämligen det svenska folket, som får svårt att se och diskutera den nya gymnasieformen från ett perspektiv bortom det för samhället kortsiktigt rationella. En utveckling som ligger i linje med det som den kritiska teorin påtalar (Beck 1998, Habermas 1984a & 1984b, Marcuse 1968).

Såväl gymnasieutredningen som propositionen för den nya gymnasieskolan påvisar en försvagad politisk offentlighet där systemvärlden koloniserat stora delar av livsvärlden och en kapitalistisk logik och politisk ofrihet härskar över såväl det demokratiska samhället som dess invånare och utbildningsväsendet däri. Denna utveckling har banat väg för en diskussion kring skolan där klassiska kunskapsideal såsom förnuft, etik och moral ersatts med kapitalistiskt målrationala motto om tillväxt, effektivitet och konsumtion. En utveckling som ter sig förödande för demokratin och därigenom skolan.

5.2 Diskussion av den nya gymnasieskolans politiska underlag och dess demokratiska konsekvenser

Utifrån den analys som genomförts kommer nu ett försök till att besvara de frågeställningar som preciserades i inledningen att göras. Därefter kommer en vidare diskussion av dessa svar att föras. De frågeställningar som ställdes var;

- Vilka värden präglar den kunskaps- och samhällssyn som ligger till grund för den nya gymnasieskolan och vad går dessa att härleda till?
- Vilka konsekvenser kan detta komma att få för samhället ur ett demokratiskt perspektiv?

De värden som präglar den kunskaps- och samhällssyn som ligger till grund för den nya gymnasieskolan är instrumentellt och entreprenörmässigt präglade värden såsom till exempel effektivitet och målrationalitet.

Dessa värden går att härleda till den struktur som genomsyrar hela det senmoderna samhället, nämligen den kapitalistiska. Denna strukturs inneboende rationaliseringskrafter leder den till en ständig utvidgning och kolonisering av fler delar av samhället för att upprätthålla en så hög grad av produktivitet som möjligt för att skapa mervärde.

Den kapitalistiska strukturen har således kommit att bli en primär kraft som genomsyrar samhället alla delar och även det offentliga samtalet vars funktion är att på ett obesudlat sätt kritiskt granska beslutsfattandet i samhället. Det offentliga samtalet förlorar således sin funktion och demokratin inskränks därigenom och brister i sin legitimitet.

Underlagen för den nya gymnasieskolan präglas i led med denna utveckling och blir föremål för en icke-värderande politik och målrationala argument. Detta leder till att de utbildningsideal som förespråkas är desamma som de målrationala ideal som gör sig gällande inom ekonomin. Gymnasieskolan präglas således av en kapitalistisk logik där effektivitet, individualism och målrationalitet utgör centrala premisser.

Att de politiska underlag som ligger till grund för den nya gymnasieskolan på ett så uteslutande sätt präglas av en så tydlig kapitalistisk rationalitet ter sig minst sagt problematiskt. Att renodlade hårda ekonomiska värden såsom effektivitet, konkurrens och mervärde tillsynes kommit att ersätta mer mjuka och humanistiska värden såsom etik, moral, solidaritet och demokrati i det offentliga samtalet kring skolan är chockerande. Den starka

förankringen i resultatriktade och marknadsfunktionella argument som också gör sig gällande i den skoldebatt som försiggår i media förstärker endast detta intryck.

En av skolväsendets tongivande funktioner borde vara att bidra till att säkra människors demokratiska autonomitet. De direktiv som gör sig gällande i de politiska underlagen underminerar dock denna funktion på ett omfattande sätt. Genom att nästintill uteslutande föra resonemang präglade av målrationellitet framstår skolan som den kapitalistiska strukturens främsta bundsförvant. En allians som borde te sig oönskad från samtliga politiska läger.

Att hävda att denna utveckling skulle vara önskvärd utifrån ett liberalt ställningstagande är inte rimligt. Den liberala åskådningen sätter individen som primär samhällsenhet medan de politiska underlagen framförallt hävdar ekonomins intresse, en ekonomi som kräver en omfattande statlig inblandning för att upprätthållas och stimuleras på bästa sätt. Således kan det tyckas att politiken inte ens är i linje med upphovsmännens ideologi. Något som vidare styrker tesen om att systemvärlden koloniserat vår livsvärld och därigenom genomsyrar samhällets alla vinklar och vrår, dominerar det offentliga samtalet och således också omöjliggör en reell kritik av de samhälleliga strukturerna (Habermas 1984a, s. 59ff).

Att politikens ideologiska dimension försvagas i detta samhälle som ter sig allt mer homogent och endimensionellt är alltså fullkomligt logiskt då såväl denna dimension som större samhällsvisioner blir svåra att relatera till. ”Samtliga ideologier vilar nämligen på antagandet att samhället består av rivaliserande grupper med konkurrerande långsiktiga strategier för hur förändringar ska tacklas och vem som ska leda hanteringen av dem” (Wallerstein 2004, s. 100). Utifrån den samhällssyn och de argument som går att urskilja i de politiska underlagen för gymnasieskolan finns det inga sådana rivaliserande grupper utan enbart en ekonomisk struktur.

De demokratiska implikationerna av de politiska underlagen för den nya gymnasieskolan bör därför ses som omfattande, om än framförallt som ett uttryck för en vidare samhällelig kontext. Samtidigt är det, utifrån det senmoderna samhällets grundvalar, nästintill omöjligt att föra fram en kritik mot dessa som förmår att göra sig hörd. Den rådande strukturen genomsyrar varje del av samhället på ett sätt som omöjliggör en kritik och den argumentation som förs i underlagen framstår som fullkomligt logisk utifrån ett målrationellt perspektiv, hur ologisk den än faktiskt är ur ett större samhälleligt perspektiv.

I en utpräglad kapitalistisk struktur är det svårt att ställa sig utanför ledet och uttrycka det som anses radikalt eller obekvämt. Om det som uttrycks dessutom inte framstår som kortsiktigt logiskt kommer det utan tvekan att möta på motstånd och tystas ner. Samhället ter

sig därför också mer totalitärt än demokratiskt (Marcuse 1968, s. 20f). Att tala om samhället i holistiska termer går inte då dessa termer skulle vara alltför skrämmande (Beck 1998, s. 36ff). Denna utveckling utgör ett avsevärt demokratiskt problem. Om offentligheten är så försvagad att den helt förlorat sin kritiskt granskande funktion får demokratin också svårt att legitimera sig. Demokratibegreppet förutsätter en förmåga att se bortom oss själva och begrunda större perspektiv. När detta framstår som en omöjlighet för att det kortsiktigt ekonomiska egenintresset ständigt skymmer sikten brister demokratin (Habermas 1984a, 169).

Det faktum att det offentliga samtalet kring gymnasieskolan ter sig så begränsat i en tid där vi slår oss för bröstet och ropar demokrati samtidigt som vi pekar på yttrande- och åsiktsfrihet är en oerhörd paradox. Vi kan åtnjuta all yttrande- och åsiktsfrihet i världen men frågan är vilket reellt värde dessa har då vi till synes ändå bara förmår att ge uttryck för den totalitära verklighet vi lever i.

När klassiska kunskaps- och bildningsideal såsom förnuft och kritiskt tänkande tvingas lämna plats för entreprenörskap och individualism bekräftas den religion som människan till stor del lever sitt liv utifrån, nämligen det egna jaget. Det starka individualistiska fokuset sätter en standard för hur människan ska kunna bli framgångsrik och lycklig. De politiska dokument som ligger till grund för den nya gymnasieskolan talar om människan som en kreativ entreprenör som ständigt bör tränas att se möjligheterna till att skapa mervärde och bygga sitt varumärke och därigenom sin identitet. Om hon på något sätt misslyckas i denna process är det också hennes eget fel för att hon tagit en återvändsgränd snarare än motorvägen mot mervärde.

Individualiseringsprocessen är en process som gör sig gällande i alla led i samhället och bidrar därför också till en försvagning av demokratin förankring. Den samhällseliga alienationen är därför också en demokratisk alienation (Castells 1998, s. 355).

Så vad händer då med skolväsendet i denna utveckling och hur kan denna tänkas påverka lärarna? Om utbildning börjar betraktas som en vara där avnämarens inflytande ständigt ökar riskerar skolorna mer och mer bli föremål för kundens önskemål. I en strävan efter att säkra sin konkurrenskraft riskerar således också djupare utbildningsideal överges och standarden sänkas i en vilja att kortsiktigt nyttomaximera för att säkra sin överlevnad. Läraren tvingas in i ett dilemma där flera olika aktörers egenintresse konkurrerar med varandra samtidigt som hon kämpar för att upprätthålla sin professionalitet. Skolan och människorna däri riskerar således att helt och hållet förlora sin autonomitet och därigenom även sin legitimitet. En skrämmande utveckling måhända, men också en utveckling som det redan på sina håll flaggats för.

Om demokratin ska kunna legitimeras på ett fullgott sätt krävs det att systemvärlden trängs tillbaks och hålls avgränsad och kontrollerad. Vi måste sträva efter att främja ett kommunikativt helhetsperspektiv där vi ser längre än den kortsiktiga vinsten. Utan en väl fungerande livsvärld reduceras vi till mekaniserade produktionsfaktorer i den kapitalistiska strukturens tjänst och demokratin som samhällsorganisation riskerar att reduceras till ett historiskt projekt.

6. Avslutning

I det avslutande kapitlet görs en avslutande personlig reflektion kring det arbetet som genomförts och vad detsamma utrönt. Ett par klargörande görs även innan förslag till vidare forskning ges. För en förtydligande sammanfattning av arbetet hänvisas läsaren till arbetets inledande abstract.

6.1 Reflektion

Att den offentliga diskussionen gällande utbildning i så vid utsträckning kommit att påverkas av kapitalistiska värden är beklagligt, om ej föga oväntat. Vi lever i en tid där kapitalismen är den primära kraften i våra liv, en kraft som vi dessutom får allt svårare att ställa oss kritisk till. Således är det inte heller så konstigt att denna strukturs premisser även kommit att genomsyra underlagen för den nya gymnasieskolan.

I stridens hetta kan det tyckas lockande att peka finger åt den rådande politiska maktfördelningen och hävda att den problematik som gör sig gällande beror på en sittande regeringens intentioner och ideologiska förankring. De politiker och politiska partier som nämnts har dock framförallt endast gjorts så i sin funktion som samtida representanter för den situation som gör sig gällande.

Min intention med arbetet har således inte varit att beskylla utvecklingen på en viss politisk gruppering utan snarare påvisa den problematik som gör sig gällande kring hur utbildning och kunskap behandlas i det senmoderna samhället. Detta är också en problematik som, om jag tolkar studiens resultat, skulle kvarstå så länge vi lever i ett samhälle där den kapitalistiska strukturen tillåts utgöra en så obehindrat stark kraft. En problematik som det, ur ett demokratiteoretiskt perspektiv, är av största vikt att medborgarna blir medvetna om.

6.2 Förslag till vidare forskning

Gymnasieskolan och skolväsendet i stort hyser, som vi kunnat se, en potentiellt emancipatorisk roll. Samtidigt har studien visat på att det finns starka krafter som förhindrar att denna funktion förverkligas fullt ut. Krafter som istället ger oss en skola som framförallt är av en disciplinerande, normaliserande och samhällsreproducerande karaktär. Med detta i åtanke skulle det därför te sig både relevant och nödvändigt att vidare diskutera och försöka

formulera hur det rent praktiska arbetet för implementeringen av en verkligt emancipatorisk och demokratiskt fostrande skola skulle kunna se ut.

Referenser

Litteratur

- Alvesson, M & Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Bergström, G & Boréus, K. (2000). *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bauman, Z. (1998). *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos
- Beck, U. (1998). *Risksamhället – På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos
- Beck, U. (2004). Theses for an extensive reform of education. I Inglis, F. (red.). *Education and the good society*. Hampshire: Palgrave MacMillan
- Bergström, G & Boréus, K. (2000). *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bourdieu, P. (1991). *Kultur och kritik*. Göteborg: Daidalos
- Castells, M. (1998). *Informationsåldern ekonomi, samhälle och kultur – Identitetens makt*. Göteborg: Daidalos
- Dewey, J. (2004). *Individ, skola och samhälle*. Stockholm: Natur och Kultur
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv Förlag
- Habermas, J. (1984a). *Borgerlig offentlighet*. Lund: Arkiv Förlag
- Habermas, J. (1984b). *Den rationella övertygelsen – En antologi om legitimitet, kris och politik*. Stockholm: Akademilitteratur
- Liedman, S-E. (2011). *Hets! En bok om skolan*. Stockholm: Albert Bonniers förlag
- Marcuse, H. (1968). *Den endimensionella människan*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers
- Marx, K. (1995). *Människans frigörelse – Karl Marx ungdomsskrifter i urval och översättning av Sven-Eric Liedman*. Göteborg: Daidalos
- Patel, R & Davidsson, B. (2003). *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur
- Wallerstein, I. (2001). *Liberalismens död – Slutet på den rådande världsordningen*. Stockholm: Vertigo förlag
- Wallerstein, I. (2004). *Världssystemanalysen – En introduktion*. Hägersten: Tankekraft förlag

Offentliga tryck

Regeringen (2008). *Regeringens proposition 2008/09:199; Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*. Stockholm: Sveriges Riksdag

Skollag (2010). Stockholm. (SFS 2010:800)

Gymnasieutredningen (2008). *Framtidsvägen – En reformerad gymnasieskola*. Stockholm: Fritzes. (Statens offentliga utredningar, SOU 2008:27)

Otryckta källor

Folkpartiet Liberalerna (2008). Tillgänglig: [http://www.folkpartiet.se/Jan-Bjorklund/Nyhetsbrev_old/Skolans-utmaningar-ar-pa-riktigt]. (2011/05/19 kl. 16.26)

Nationalencyklopedin (2011). Tillgänglig: [<http://www.ne.se/frankfurtskolan>]. (2011/05/24 kl. 14.04)

Regeringskansliet (2011). Tillgänglig: [<http://www.sweden.gov.se/sb/d/11908>]. (2011/05/16 kl. 11.42)

Socialdemokraterna (2010). Tillgänglig: [<http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Var-politik-A-till-O/Utbildning>]. (2011/05/23 kl. 19.18)

Vetenskapliga artiklar

Carleheden, M. (2002). Fostran till frihet – Skolans demokratiska värgrund ur ett habermasianskt perspektiv. *Utbildning & Demokrati*. Vol. 11. Nr. 3, s. 43-72

Tidningsartiklar

Björklund, J. (2011). Dags för läraren att åter ta plats i skolans kateder. *Dagens Nyheter*, 13 mars

Leijonborg, L. & Björklund, J. (2006). Förläng undervisningstiden och öka mängden hemläxor. *Dagens Nyheter*, 7 juli

Valtersson, M. (2011). Björklunds synsätt är omodernt. *Svenska Dagbladet*, 18 mars